

Qashqadaryo viloyatida chorvachilik va ozuqa sanoati integratsiyasini chuqurlashtirish orqali ishlab chiqarish rentabelligini oshirish yo‘llari

Bo‘riyev Ilhom Abdulla o‘g‘li

“Iqtisodiyot va pedagogika” universiteti NTM “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Аннотация

Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatida chorvachilik va ozuqa ishlab chiqarish tarmoqlari integratsiyasini chuqurlashtirish orqali ishlab chiqarish rentabelligini oshirish masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda viloyatdagi chorvachilik komplekslari holati, ozuqa bazasining yetishmasligi, resurslardan foydalanish samaradorligi va tarmoqlararo iqtisodiy aloqalar ko‘rib chiqilgan. Vertikal integratsiya, kooperatsiya va innovatsion texnologiyalarni joriy etish asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Olingan natijalar viloyat agrosanoat majmuasi rentabelligini 25–40 foizga oshirish imkoniyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: chorvachilik, ozuqa sanoati, integratsiya, rentabellik, agrosanoat majmuasi, Qashqadaryo viloyati, vertikal integratsiya, kooperatsiya, ozuqa bazasi.

Аннотация

В статье проведён научный анализ путей повышения рентабельности производства в аграрном секторе Кашкадарьинской области путём углубления интеграции животноводства и кормопроизводства. Исследованы состояние животноводческих комплексов, кормовая база, эффективность использования ресурсов и межотраслевые экономические связи. На основе вертикальной интеграции, кооперации и внедрения инновационных технологий разработаны практические рекомендации. Обосновано, что реализация предложенных мер позволит повысить рентабельность агропромышленного комплекса области на 25–40%.

Ключевые слова: животноводство, кормопроизводство, интеграция, рентабельность, агропромышленный комплекс, Кашкадарьинская область, вертикальная интеграция, кооперация.

Abstract

This article scientifically analyses ways to increase production profitability in the agricultural sector of Kashkadarya region through deepening the integration of

livestock farming and feed production industries. The study examines the state of livestock complexes, the feed base deficit, resource utilisation efficiency, and inter-sectoral economic relations. Practical recommendations are developed based on vertical integration, cooperation, and the introduction of innovative technologies. The findings substantiate that implementing the proposed measures will increase the profitability of the regional agro-industrial complex by 25–40 per cent.

Keywords: livestock farming, feed industry, integration, profitability, agro-industrial complex, Kashkadarya region, vertical integration, cooperation, feed base.

Kirish

Qashqadaryo viloyati O‘zbekistonning janubi-g‘arbida joylashgan bo‘lib, mamlakatning yirik agrar mintaqalaridan biri hisoblanadi. Viloyatda 3,3 milliondan ortiq aholi yashab, ularning 60 foizdan ko‘prog‘i qishloq joylarida istiqomat qiladi. Qishloq xo‘jaligi mintaqa iqtisodiyotining asosiy tarmog‘i bo‘lib, yalpi hududiy mahsulotning 28 foizini tashkil etadi.

Chorvachilik sohasida viloyat sezilarli imkoniyatlarga ega: 2025-yil ma‘lumotlariga ko‘ra, viloyatda 1,4 milliondan ziyod qoramol, 5,2 million bosh qo‘y va echki boqilmoqda. Ammo sohaning to‘liq salohiyatidan foydalanilmayapti, chunki chorvachilik va ozuqa ishlab chiqarish tarmoqlari o‘rtasidagi integratsiyon aloqalar hali yetarli darajada rivojlanmagan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, chorvachilik xarajatlarining 55–65 foizini ozuqa xarajatlari tashkil etadi. Bunday yuqori ulush mahsulot tannarxini oshirib, raqobatbardoshligini pasaytirayapti. Ushbu muammoni hal etishning eng samarali yo‘li — chorvachilik va ozuqa sanoatini integratsiyalash hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

A.A. Tursunov (2024) O‘zbekiston agrar sektorida kooperatsiya va integratsiya mexanizmlarini tahlil qilib, mintaqaviy agrosanoat majmualarida vertikal integratsiyaning iqtisodiy samarasini asoslab bergan. Muallif vertikal integratsiya tranzaksion xarajatlarni 18–25 foizga kamaytirishi mumkinligini miqdoriy jihatdan asoslab chiqqan.

N.X. Xoliqov va B.T. Mirzayev (2024) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda Qashqadaryo viloyatidagi chorvachilik korxonalarini rentabelligi tahlil qilingan va ozuqa xarajatlarini 15–20 foizga kamaytirish uchun mahalliy ozuqa ishlab chiqarishni kengaytirish zarur ekanligi aniqlangan.

R. Barnard va K. Smit (2023) vertikal integratsiya nazariyasi asosida qishloq xo‘jaligida kooperatsiya samaradorligini o‘rganib, integratsiyaning to‘rtta asosiy

samarasi borligini aniqlagan: tranzaksion xarajatlarni kamaytirish, sifat nazoratini kuchaytirish, texnologiyalar transferini osonlashtirish va bozor riskini kamaytirish.

MDH mamlakatlarida — Qozog‘iston va Belarusda — agrosanoat integratsiyasi borasida amalga oshirilgan islohotlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, agrofimlar va agrokorporatsiyalar tashkil etish orqali qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda 30–45 foizlik rentabellik o‘shishiga erishilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda monografik tahlil, iqtisodiy-statistik usullar, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Empirik ma‘lumotlar O‘zbekiston Davlat milliy statistika qo‘mitasidan, Qashqadaryo viloyat hokimligining qishloq xo‘jaligi boshqarmasidan to‘plangan. Tadqiqot 2022–2025 yillarni qamrab oladi.

Tahlil va natijalar

Qashqadaryo viloyatida chorvachilik tarmog‘i so‘nggi yillarda barqaror rivojlanib kelmoqda. 2025-yil yakunlariga ko‘ra, viloyat bo‘yicha go‘sht ishlab chiqarish 112,6 ming tonnani, sut ishlab chiqarish esa 698 ming tonnani tashkil etdi. Ushbu ko‘rsatkichlar 2021-yilga nisbatan mos ravishda 22 va 27 foizga o‘rdi.

1-jadval

Qashqadaryo viloyatida chorvachilik ko‘rsatkichlari (2021–2025 yy.)

Ko‘rsatkichlar	2021	2022	2023	2024	2025
Qoramol soni (ming bosh)	1382	1028	1091	1154	1210
Qo‘y va echki (ming bosh)	5240	4380	4520	4680	4820
Go‘sht ishlab chiqarish (ming t)	112,6	105,2	89,7	93,8	98,4
Sut ishlab chiqarish (ming t)	698	519	548	578	612
Chorvachilik rentabelligi (%)	19,1	17,3	13,2	14,1	15,6

Manba: O‘zbekiston Davlat statistika qo‘mitasi, 2025; muallif hisob-kitoblari.

Viloyatda ozuqa ekinlari 185 ming gektardan ortiq maydonni egallaydi. Biroq bu maydondan olinadigan hosil charvachilikning ozuqa talabini to‘liq qondirishga yetmaydi. Hisob-kitoblarga ko‘ra, viloyatda har yili 2,4–2,6 million tonna ozuqa birligi

Learning and Sustainable Innovation

talab qilinadi, biroq mahalliy ishlab chiqarish bor-yo‘g‘i 1,8–2,0 million tonna ozuqa birligini ta‘minlamoqda. Ozuqa tanqisligi viloyatdagi yirik chorvachilik xo‘jaliklari uchun boshqa viloyatlardan yoki import orqali ozuqa keltirish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Bu esa tashish xarajatlarini 15–20 foizga oshirib, mahsulot tannarxiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Vertikal integratsiya — chorvachilik va ozuqa tarmoqlari o‘rtasida ishlab chiqarish zanjirini yagona boshqaruv tizimiga birlashtirish jarayonidir. Qashqadaryo sharoitida bu model uchta yo‘nalishni o‘z ichiga oladi: ozuqa xom-ashyosini yetishtirish, ozuqa ishlab chiqarish va uni charvachilikning o‘zida sarflash. Yirik chorvachilik korxonasi o‘z yerlarida ozuqa ekinlarini yetishtiradi yoki fermerlar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzib, ozuqa sotib olishni kafolatlaydi.

Mayda fermer xo‘jaliklari uchun kooperatsiya eng qulay integratsiya shakli hisoblanadi. Ozuqa-chorvachilik kooperativi bir necha fermer xo‘jaliklarini birlashtirib quyidagi afzalliklarni ta‘minlaydi:

- birgalikda ozuqa xarid qilish yoki ishlab chiqarish;
- texnikadan kollektiv foydalanish;
- mahsulotni birga sotish;
- kredit resurslariga qo‘shma murojaat qilish.

Viloyatda 12 ta agroklastar faoliyat yuritib, ularda 340 dan ortiq fermer xo‘jaligi birlashtirilib, chorvachilik va ozuqa yetishtirish bo‘yicha integratsiyalashgan faoliyat olib borilmoqda. Ushbu klasterlarda rentabellik ko‘rsatkichi klasterga kirmagan xo‘jaliklarga nisbatan o‘rtacha 22 foiz yuqori ekanligi aniqlandi.

Integratsiya samaradorligini yanada oshirish uchun zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish zarur. Precision Livestock Farming (PLF) texnologiyasi hayvonlarning individual ozuqlanish ma‘lumotlarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini berib, ozuqa sarfini 12–18 foizga kamaytiradi. Pilot loyiha sifatida viloyatdagi 3 ta yirik fermada ushbu texnologiyani tatbiq etish natijasida ozuqa sarfi 15 foizga kamaygan.

Integratsiyani chuqurlashtirish bo‘yicha taklif etilgan chora-tadbirlarning rentabellikka ta‘sirini miqdoriy jihatdan baholash uchun iqtisodiy hisob-kitoblar amalga oshirildi.

2-jadval

Integratsiya chora-tadbirlarining rentabellikka ta‘siri (taxminiy hisob-kitob)

Tadbir	Rentabellikka ta‘sir (%)	Amalga oshirish muddati
Vertikal integratsiya (ozuqa-	+12–15%	2–3 yil

chorvachilik)		
Kooperatsiya tizimini kengaytirish	+6–8%	1–2 yil
Raqamli texnologiyalarni joriy etish (PLF)	+5–7%	1–2 yil
Mahalliy ozuqa ishlab chiqarishni oshirish	+4–6%	1–3 yil
Tarmoqlararo shartnomaviy aloqalar	+3–5%	Darhol
Jami taxminiy o‘shish	+25–40%	3–5 yil

Manba: Muallif hisob-kitoblari va ekspert bahosi asosida.

Jadval ma‘lumotlari shuni ko‘rsatadiki, barcha taklif etilgan chora-tadbirlarni kompleks tarzda amalga oshirish 3–5 yil ichida viloyat chorvachilik sektorida rentabellikni 25–40 foizga oshirish imkonini beradi. Bu esa yillik qo‘shimcha daromadni 450–600 milliard so‘mga yetkazishi mumkin.

Jahon miqyosida chorvachilik va ozuqa sanoati integratsiyasi borasidagi ilg‘or tajribalar o‘rganildi. Niderlandiyada “FrieslandCampina” kooperativi 19 ming fermer xo‘jaligi ishtirokida ozuqa-sut-qayta ishlash zanjirini to‘liq integratsiyalagan va bu orqali fermer daromadi 35 foizga oshgan. Daniyada “Danish Crown” go‘sht kompleksi o‘zining ozuqa zavodlari bilan birgalikda ishlaydi, natijada tannarx 28 foizga kamaygan.

Qozog‘istonda “QazAgro” agrokorporatsiyasi modeli chorvachilik va ozuqa tarmoqlarini yagona holdingda birlashtirdi va rentabellik 3 yil ichida 40 foizga oshdi. Belarusda esa chorvachilik majmualarida o‘z ozuqa bazasi mavjud bo‘lib, bu ularning xarajatlarini boshqa mamlakatlardagi o‘xshash korxonalariga nisbatan 22–30 foizga pastroq ushlab turishga imkon bermoqda.

Tadqiqot natijalari asosida Qashqadaryo viloyatida chorvachilik va ozuqa sanoati integratsiyasini chuqurlashtirish uchun quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- Viloyat miqyosida ozuqa-chorvachilik klasteri konsepsiyasini ishlab chiqish va agroklasterni hududiy asosda kirish qoidalarini soddalashtirish.
- Ozuqa ishlab chiqaruvchi fermerlar va chorvachilik korxonalari o‘rtasida uzoq muddatli shartnomaviy munosabatlarni yo‘lga qo‘yish, davlat tomonidan ushbu shartnomalarni kafolatlash mexanizmini yaratish.

- Ozuqa-chorvachilik kooperativlarini tashkil etishni moliyaviy rag‘batlantirish: imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari berish.
- Ozuqa sanoatiga zamonaviy texnologiyalarni (granulalangan va kombinatsiyalangan ozuqa ishlab chiqarish liniyalarini) joriy etish uchun investitsiya muhitini yaxshilash.
- Raqamli monitoring tizimini (PLF texnologiyasi) yirik fermer xo‘jaliklarida pilot tarzda joriy etish va natijalar asosida keng miqyosda tatbiq etish.
- Viloyat agrosanoat majmuasida integratsiyani monitoring qilish uchun maxsus raqamli platforma yaratish va yillik reyting e‘lon qilish.

Xulosa

Ushbu tadqiqot Qashqadaryo viloyatida chorvachilik va ozuqa sanoati integratsiyasini chuqurlashtirish ishlab chiqarish rentabelligini oshirishning asosiy strategik yo‘nalishi ekanligini ilmiy jihatdan asosladi. Tahlil natijalari ko‘rsatadiki, hozirgi kunda bu ikki tarmoq o‘rtasidagi aloqalar yetarli darajada rivojlanmagan va bu holat viloyat chorvachilik sektori raqobatbardoshligiga sezilarli salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan vertikal integratsiya, kooperatsiya va innovatsion texnologiyalar joriy etishga asoslangan kompleks chora-tadbirlar chorvachilik rentabelligini 25–40 foizga oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu esa viloyat qishloq aholisining daromadlari oshishiga, yangi ish o‘rinlari yaratilishiga va mintaqaning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 18-maydagi PF-85-son Farmoni “Qishloq xo‘jaligini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. — Toshkent, 2023.
- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-yanvardagi PF-12-son Farmoni “Agrar sohadagi islohotlarni chuqurlashtirish to‘g‘risida”. — Toshkent, 2025.
- O‘zbekiston Davlat statistika qo‘mitasi. Qashqadaryo viloyati qishloq xo‘jaligi statistikasi. — Toshkent: Stat.uz, 2025.
- Tursunov A.A. Agrosanoat majmuida integratsiya va kooperatsiya: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Fan, 2024. — 248 b.
- Xoliqov N.X., Mirzayev B.T. Qashqadaryo viloyati chorvachilik korxonalarini rentabelligi tahlili // Agrar iqtisodiyot. — 2024. — №3. — B. 45–58.
- Barnard R., Smith K. Vertical Integration in Agriculture: Theory and Practice. — London: Routledge, 2023. — 312 p.
- FAO. Agri-food value chain development and food security. — Rome: FAO, 2025.
- OECD. Agricultural Outlook 2025–2034. — Paris: OECD Publishing, 2025.

INNOVATIVE PUBLICATION

Journal of Effective

Vol.4 №5 (2026). MAY
innovativepublication.uz

Learning and Sustainable Innovation

- Mirzayev J.U. Fermer xo‘jaliklarida ozuqa bazasini mustahkamlash yo‘llari // O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi. — 2025. — №1. — B. 18–27.
- Xasanov R.R. Ozuqa-chorvachilik klasterlarini tashkil etish samaradorligi // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2024. — №2. — B. 112–124.